

МАРИЈЕТА ВУЈИЧИЋ

**ИЗ РУКОПИСА СТОЈАНА ВУЈИЧИЋА
(1933–2002):
ИСИДОРА СЕКУЛИЋ – ПРЕКО ПРЕПИСКЕ**

„И ништа друго ми људи и немамо до то:
сећање, замишљање, представу 'како је
било'... Али те репризе могу бити јаке,
и боље но доживљај сам.”

(Из писма Исидоре Секулић –
Густаву Крклецу 20. IX 1950)

1.

„Како [...] неко има савести и морала да после смрти неког великог човека штампа његова приватна писма, и износи пред очи и уши јавности један интимни свет?” – поставила је строго и енергично питање Исидора Секулић (1877–1958) у једном разговору 1955. године. Коју годину касније сам читао да је пред смрт спалила своју преписку – писма која је примала, као што је – чини се – уништавала све што би се односило на интимну страну њеног живота и стварања, остављајући за собом само завршене радове и бацајући чак вео и на оно што је замишљала у себи као намеру, никада неостварену, као и своју замашну свеску у коју је још као девојчица уносила идеје и планове и коју је – предосећајући свој скори крај – исто уништила као „поразно сведочанство о неизвршеним задацима”.

Из њених књига сам је познавао, дакако, знао сам за њу и по оном што је о њој писано.

Ипак, први сусрет с нечим уистину „њеним” одиграо се исто кратко време пред њену смрт. Управо само један безначајан, дубоко

индиректан додир, можда недостојан и помена, затим измена два писма.

Ускоро потом, допрла је путем штампе вест о њеној смрти, те су следила сећања на њу, репортаже о њеним последњим данима, са много интимности (против сличних написа она би сигурно енергично наступила, колико је могла бити повучена, како из свега тога написаног закључујем), изношење њеног животног дела. Недавно пак дошле су до мене критике новог издања *Кронике љалачкој љробља*, које је објавила Српска књижевна задруга. Заправо, оне су ме побудиле да ставим на хартију ово неколико реченица, и изнесем оно мало што имам...

Мој први индиректан додир с нечим материјално њеним догодило се тада, када сам се случајно и сасвим неочекивано нашао очи у очи с њом – у виду једног обичног потписа. Он ме је тада радосно изненадио, деловао радосно над малим открићем – и покренуо низ мисли.

Листао сам замашну, тешку књигу посетилаца Текелијанума, завода наших студената у Пешти, који је основао Сава Текелија-Поповић 1838. и који је практично радио све до краја другог рата десетак година окупљајући мноштво питомаца. Листао сам ту књигу (она је с краја XIX века и почетка XX века) и наишао и на потпис Исидоре Секулић.

Под текућим бројем 709, 14. јануара 1895. потписала се испод своје колегинице Вјере М. Петровића, у чијем друштву је посету Текелијануму учинила: *Исидора Секулићева, слушалац више љедаџоџије, Земун*. Из доба када је у Будимпешти похађала Виши Педагогијум, које јој оспособљење у животу неће тако много користити.

У истој књизи посетилаца из тих година налазе се и потписи Милорада П. Шапчанина и његове жене, Стевана Мокрањца композитора, Стеве Тодоровића сликара, „Љубинка”, Симе Матавуља, војводе Марка Миљанова и његове жене Стефе Маркове (из Медуна). Др Ј. Јовановића „Змаја”, Д. Ружића глумца, Марка Цара, а тек десетак година пре ње у истој књизи су се потписали Јаков Игњатовић, Лаза К. Лазаревић, Стеван Сремац, Лаза Костић и још многе друге истакнуте личности.

Ово неколико реченица осећао сам за потребно написати, истина са страхопоштовањем човека, који се диви њеној људској величини. Онда, када су јој се већ испуниле речи, које је изговорила у својој *Молићви у љојчигерској цркви* – „Да будем у простору у којем нема ничега од живота земаљског. Да не важи за

мене ништа од оног што је чињеница и облик света. Да уђем у духовну своју судбину потпуно, и престанем бити оно за што важим у животу.”

С. Д. В.

[Стојан Д. Вујичић; без датума]

Текст је машинопис: почетак ћирилицом на А4, после на листовима мањег формата, исто машином, али латиницом. Осим овог текста има још 8 листова (формата А4) руком исписаних, и разних бележака, као и цитата на мањим листовима.

Део тих рукописа настајао је, судећи по хартијама, у различитим периодима, средином шездесетих и на самом почетку седамдесетих година. Стојан Вујичић можда није намеравао да све те белешке унесе у свој прекуцани текст. Вероватно ни овај текст није сматрао дефинитивним (има чак по две верзије појединих страница). Руком забележена сећања, са много исправака, на листовима спиралне свеске сећања је на сам почетак преписке са Исидором Секулић, када је Издавачка кућа „Европа” (Еуропа) у Будимпешти 1957. године решила да објави *Анџолоџију савремених јуџословенских њриџоведача*.

Сећања и импресије забележене о Исидори Секулић остале су недовршене. Сетно се помиње још посета на Топчидерско гробље (1968) до скромног – тада још и једва приметног надгробног крста Исидоре Секулић.

2.

У фасцикли чувам индиго-копије два писма Стојана Вујичића упућена Исидори Секулић из 1957. године, као и два одговора (оригнал, машинопис) Исидоре Секулић са ковертама, адресираним својеручно. Прво писмо Исидоре Секулић било је урамљено на зиду – који смо звали „иконостас” – у нашем стану (Будимпешта, улица Ваци), са разним портретима и рукописима писаца, са којим је Стојан био у контакту.¹

Сматрам да је чак и ова краткотрајна кореспонденција из 1957. године, на релацији Будимпешта–Београд, интересантна:

¹ Желим да поклоним ову преписку као и фасциклу, након објављивања, Рукописном одељењу Матице српске.

Будимпешта, 16. октобра 1957. г.

Многопоштована Госпођо,

Будимпештанско Издавачко предузеће „Европа” поверило ми је редакцију Антологије савремене југословенске прозе (југословенских приповедача). Обзиром на то, да бих желео једну Вашу приповетку уврстити у ову Антологију, која ће бити прва оваква књига у мађарском преводу, био бих Вам особито захвалан, ако бисте били тако љубазни, да ми изађете у сусрет у следећим питањима:

1/ Да ли имате неку специјалну жељу у погледу увршћивања неког Вашег дела, односно да ли желите предложити некоју Вашу приповетку за ову Антологију?

Нажалост, наше могућности у погледу књига – разумљиво – јако су ограничене. Имам на расположењу једино Вашу књигу приповедака „Кроника паланачког гробља”, те сам у први мах помислио уврстити или приповетку „Коста Земљотрес” или пак приповетку „Влаовићи”. Пошто нисам у могућности да прегледам барем претежни део Ваших приповедака, првенствено сам помишљао, да Вас учтиво замолим, да ми ставите на расположење једну другу књигу или избор Ваших приповедака, међутим у недоумици сам, нећу ли Вас овом молбом преоптеретити?

Да изиштем Ваш предлог – на то ме приморавају околности, које су настале услед дугогодишње изолованости између две земље, за које време су сви културни односи раскинути, те нити смо били у стању пратити ток и развитак југословенске књижевности, обавештавати се о њеним достигнућима, нити пак долазити до новије изданих књига.

2/ У споразуму с Издавачким предузећем желео бих уз сваку приповетку прикључити кратку аутобиографију (неколико речи о себи), као и портрет сваког појединог аутора. Уколико нећете сматрати ово за неучтивост, ја бих Вас замолио, да нам ставите на расположење овакав аутобиографски текст, као и једну Вашу фотографију. Ово бих сматрао потребним и обзиром на Ваше везе са Будимпештом.

У нади, да ћете ми у наведеним питањима изаћи у сусрет, ја Вам се и унапред искрено захваљујем.

Примите израз мога дубоког поштовања, уз рукољуб

/Стојан Д. Вујичић/

сарадник Института за ист. књиж. Мађарске академије наука
[потпис и руком; машинопис, ћирилица]

II

Београд, 23 октобар 1957

Драги господине,

Хвала вам на сећању... Ја знам, и знам, све што треба, и политичко, и књижевно, и финансиско, и искрено и спонтано, и оно силом-бога гурано – но, срећом, мој је случај прост. Ја нисам приповедач; немам збирки приповедака; имам три књиге које се зову *Зайиси*; и, на годину, ако сам још жива, имаћу другу свеску *Хронике* – али све то нису приче него је то „моја проза”, са доста улажења у белетристичко, чак мало и поетско, али зато ипак само „моја проза” и не прича... Али, ако ова земља има што у литератури, то је приповетка! имате огроман избор за танку и јевтинију и без срца спреману збирку – имате избор дугих и кратких, локално данашњих и локално историјских тема; ратних, друштвених, и т. д.

Дакле, скините себи с врата моју маленкост. А пошто набавите неколико збирки прича из шест република, начинићете избор, и добар избор, за два три дана. Можда ће Мађари пожелети, тамо временом, још једну збирку доиста добрих прича из једне иначе скромне књижевности.

Желим вам добар рад, с поздравом,
Исидора Секулић
[потпис руком]²

III

Будимпешта, 26. новембра 1957. г.

Многопоштована Госпођо,

веома ме је обрадовало Ваше љубазно писмо од 23. прошлог месеца. Дозволите ми, да се још једном вратим на ово питање, поводом кога сам био уопште тако слободан да Вам се обраћам, наиме на питање увршћивања једнога дела из Ваше *Кронике ѿаланачкој*

² Писмо Исидоре Секулић донето је у верном препису, онако како је написано, са свим словним грешкама.

Коверта је адресирана ручно. Име Стојана Вујичића писано је овако: Vujicsich D. Sztoján – старинском мађарском ортографијом која у тој верзији није никада коришћена –, и адреса:

Budapest, V.
66, Váci – utca
Hongrie

На полеђини коверте пише: Šalje: Isidora Sekulić,
Beograd,
70, Vase Pelagića

Оловком је ниже забележен датум када је писмо примљено: 28–X–957

Гробља у избор прозе савремених југословенских писаца у мађарском преводу.

Чврсто сам убеђен и сам у то, да Ваша дела претстављају специјалну боју у југословенској прози задњих 20–30 година, међутим ја у своме избору желим дати изражаја баш свој тој разноликости, која би без Вас била у многоме блеђа, осим тога ја сам уверен у то, да мој рад на припремању ове књиге не само да би био, у случају, да Ви нисте заступљени, непотпун и изложен и приговорима, него да бих фалсификовао и ту слику, коју се трудим и смерам дати. Услед тога ја Вас још једном најучтиввије молим да се сагласите с тим, да из Ваше књиге „Кронике паланачког гробља” уврстим део „Влаовићи”; мој избор и насупрот ништавних извора можда и није тако случајан. (Нажалост „Госпа Нола” је предугачка, да бих је могао уврстити у један овакав, по обиму коначно скроман зборник.)

Ја се надам, да ћете се одазвати мојој учтивој молби и извините, што сам у својој редакторској – али будите уверени: најдобро-намернијој – ревности можда и несносан, а и за то, што Вас замарам и оваквим молбама. У тој нади понављам и своју молбу у погледу напомињаног сасвим кратког автобиографског текста – неколико речи о себи.

Референцијама о мени може Вам послужити г. Вељко Петровић, који ме и лично познаје и с ким се редовито дописујем.

Још једном најучтиввије понављајући своју молбу примите уз најсрдачније поздраве израз мога дубоког поштивања уз рукољуб

/Стојан Д. Вујичић/
[машинопис, потпис и руком]

IV

Београд, 6 децембар 1957

Драги господине,

молим вас да не инсистирате. Ја сам у писму свом дала један факт, а могла бих казати још даља три-четири који ме бране од параде и репрезентације. Не волим да се истичем ни код куће, а међу људима који имају хиљаду пречих брига од фреквенције у нашу књижевност, и од питања: чему то, сад, и овде?

Молим да мене пребришете за сва времена, и свршите свој посао са ваздан добрих текстова који се могу одабрати код нас ако је реч о роману и причи.

Остајте добро, и покушајте да и мене разумете, с поздравом,

Исидора Секулић
[потпис руком]³

* * *

У вези са Исидором Секулић чувају се у истој фасцикли четири писма Младена Лесковца из 1970. године, између осталог, на тему истраживања пештанских година Исидоре Секулић. Писма Младена Лесковца куцана су писаћом машином на службеној хартији Матице српске и потписана су руком. Копије одговора од Стојана Вујичића на ова писма нису сачуване.

I

Матица српска
Зборник за књижевност и језик
Нови Сад

7. juna 1970.

Dragi gospodine Vujičiću,

Lepo Vas molim da za Zbornik izradite članak o budimpeštanskim studijama Isidore Sekulić. To je lepa tema, a Vi ćete je onde moći valjano uraditi. Evo da Vam olakšam posao nužnim podacima.

Isidora Sekulić je, posle završene somborske preparandije, došla u Budimpeštu i onde, za tri godine, svršila višu preparandiju (kako je katkada zove) ili pedagogijum (kako je zove takodje), studirajući onde matematičko-prirodњаčki odsek, dobivši osposobljenje da bude nastavnica na gradјanskim i višim devoјačkim školama. Svršila je studije, kako sama kaže u jednom zvaničnom aktu, „sa skroz odličnim uspehom”. Izgleda da je to bilo juna 1897 (a eventualno i septembra te године), jer već novembra 1897. kompetuje za mesto nastavnice srpske više devo-

³ На коверти (рукопис)
Stojan D. Vujičić *Ugarska*
Hongrie

Budapest, V.
Váci-utca, 66.

Препоручено предато: R Beograd 13 N° 3575

На полеђини коверте:

Šalje: Isidora Sekulić, Beograd

70, Vase Pelagića

На округлом печату будимпештанске поште бр. 62 датум: 57. XII. – 8 22
Плавом оловком забележен датум пријема писма: 9–XII–957

jačke škole u Pančevu (i dobija ga, pa će onde ostati osam godina, kada prelazi u Srbiju). Vaš bi zadatak sada bio sledeći:

Da izvidite koja je to škola (jer joj Isidora u molbi ne kazuje ime), da u arhivi te škole (nadam se da je sačuvana) nadjete sve potrebne podatke o Isidori i njenom tamošnjem školovanju (kada se upisala, da li odmah na grupu koju je završila, šta je slušala, koliko semestara, ko su joj bili profesori, kakvi su to ljudi bili – da li samo valjani pedagozi i stručnjaci, ili i naučnici-istraživači – da li je onde morala učiti koji strani jezik, i ako da, onda koji, gde je stanovala, da li je možda imala kakvu stipendiju, da li je za vreme studija poboljevala, itd., itd., – jednom rečju sve okolo naokolo što se može saznati i što вреди spomenuti). Voleo bih takodje da kažete kakva je to škola bila, kada je osnovana, da li možda postoji još i danas, pa da eventualno priložite i snimak zgrade u kojoj je Isidora učila, ako zgrada ili takav snimak postoje. Izvidite dakle sve što o ovome pitanju možete saznati; recimo: ko su joj bili kolege, i ima li ih i poznatijih. Dalje: Ja na primer verujem da je Isidora baš onde počela učiti neke strane jezike koje je docnije tako valjano znala – italijanski, engleski, ruski. Da li je bilo mogućnosti da se i na tome pedagogijumu uče ti jezici, fakultativno i besplatno? Sve dakle, kao što vidite, interesuje me.

Uradite to, molim Vas. A mi ćemo Vam dati lepe separate i čekaće Vas honorar u Matici kada dodjete. Ako iz bilo kojih razloga ne možete (ili ne želite) da se ovim bavite, molim Vas da mi to javite ili, još bolje, da predložite ko bi mi taj posao mogao i hteo (a umeo valjano) obaviti. Kad kažem valjano, hoću da kažem: savesno, idući u temi do kraja i do dna.

Pisaćete mi?

Pozdravite sve svoje na domu i u parohijskom domu,

Vaš

Младен Лесковац

NB. – Kada je došla u Peštu, Isidora nije imala ni 17 godina; kada [je] diplomirala – 20.

II

МАТИЦА СРПСКА

Председник

Novi Sad, 30. juna 1970.

Dragi g. Vujičiću,

Kaže mi dr. Kovaček da ste primili moje pismo kojim Vas molim da za Zbornik MS za književnost ispitajte godine budimpeštanskih studija Isidore Sekulić, i da ćete taj posao uraditi. Meni je to veoma milo.

Verujem da ćete onde naći valjan i potpun materijal, koji će lepo osvetliti ovo mutno pitanje. Radite, dakle, punom parom, i saopštite nam sve što nadjete a može biti od bilo kakva interesa. No još nešto želim da Vam s tim u vezi kažem, i, zapravo, stoga Vam i pišem.

Vi ćete onde, pretpostavljam, naći dosta dokumenata: njenu upisnicu, predmete koje je slušala, kad i sa koliko časova, kolokvije i ispite koje je polagala, sa ocenama itd. te dokumente donećete uz članak kao gradju, u originalu. Kako međjutim naš svet slabo zna madjarski, molim Vas da takva dokumenta odmah i prevedete (da to ne bismo mi ovde morali činiti, ili ih Vam slati na prevodjenje: bilo bi to izlišno gubljenje vremena). U originalu te dokumente moramo doneti naučne autentičnosti radi, a u prevodu – da bi se njima mogli služiti i oni koji madjarski ne znaju.

Eto, toliko sam hteo da Vam kažem, tj. da dopunim ranije kazano.

Vaša dva kraća rada ući će svakako u naredni broj Zbornika (XVIII/2); čuo sam da je ovde i rad o J. Ignjatoviću, ali ga još nisam video. Radujem se što ste tako aktivni, a biće mi mило ako se u nas budete javljali često i češće, pa – to od Vas zavisi – i redovno, tj. u svakom broju Zbornika. Mi počev od ove godine izlazimo triput godišnje – dakle širimo se.

Sa pozdravima

Младен Лесковац

III

Матица српска
Зборник за књижевност и језик
Нови Сад

Gospodin
Stojan D. Vujičić
Budimpešta
Institut d'histoire littéraire
de l'Académie hongroise des sciences
XI., Ménesi út II/13

Dragi gospodine Vujičiću,
Hvala na pismu i obaveštenju. Izvinite što nisam odgovorio na Vaše letošnje pismo: bio sam, prvo, tri nedelje u Sloveniji, a onda skoro dva meseca u svome vinogradu u Karlovcima, a onamo mi se pošta nije donosila baš najurednije. Uostalom, nisam ni smatrao da imam nešto naročito da Vam javljam. Vaš rad – ili bolje rečeno, Vaši radovi /jedan

duži a dva sasvim kratka/ – ulaze u narednu XVIII/2, sv. Zbornika, koji će u štampariju za desetak dana.

Radujem se što ste ipak ušli u trag arhivi o budimpeštanskom školovanju Isidore Sekulić. Ja sam odmah slutio da ćete Vi biti najpogodnija ličnost da taj posao obavite. Upozoravam Vas ponovo: dajte iscrpan raport o čitavoj stvari. Voleo bih da priložite i što je moguće veći i rečitiji foto-materijal: spoljni izgled škole /ako još škola postoji; ili ako dodjete do njenih fotosa/, pa portrete /tj. fotografije/ njenih glavnih profesora, a dabogme i istorijat škole /ukratko/, ali prikaz svih važnijih profesora kod kojih je Isidora studirala. Interesuje me, a to sam Vam već rekao, kakvi su to ljudi bili: da li samo iskusni pedagozi sa konvencionalnom profesorsko-nastavničkom fizionomijom, ili i naučnici-istraživači, dakle neka značajnija imena i ličnosti. Izvidite naročito kako je u to doba išlo u Pešti sa učenjem stranih jezika, jer ja mislim da je Isidora onde počela, već rano /ako ne i pre Pešte/, učiti francuski i engleski. Upozoravam Vas, dakle na to.

Ostalo ćete Vi sami uočiti, otkriti pa i što-šta sasvim novo, nadam se, pronaći. Dobro je što ćete doći samo novembra, pa ćemo još o tome govoriti. Gledajte da mi dotle već iscrpnije referišete. Da li biste mi ceo završen rad mogli predati do 10. decembra 1970? Bilo bi dobro – odmah bi ušao u štampu. Meni je do ovoga Vašeg rada *veoma* stalo.

Pozdravite sve na parohiji –

Vaš

Младен Лесковац

13. oktobra 1970.

IV

МАТИЦА СРПСКА
ПРЕДСЕДНИК

Novi Sad, 9. novembar 1970.

Dragi g. Vujičiću,

Čuo sam da ste bili na Sajmu knjiga u Beogradu, i da ste obećali da ćete svratiti i do Novog Sada. Vas, međutim, nema, a kada do danas niste došli, verovatno ste produžili kući, i ne svraćajući ovamo. Šteta – mene *veoma* interesuje kako stoje Vaša ispitivanja u vezi sa Isidorom Sekulić. Nadam se da sve ide dobro, i da ćete mi se uskoro javiti sa gotovim radom?

No sem ovakvih razgovora, hteo sam i nešto posebno da Vas zamolim. Uzmite Magyar irodalmi lexikon, III, Akademiai Kiado, Budapest, 1965, pa ćete onde na str. 58a naći portre-fotografiju Silberstein Adolfa, pozorišnog kritičara Pester Lloydya. Portre je *veoma* malen,

tako da bi kliše koji bi se po njemu napravio bio nužno veoma loš; a ja hoću da donesem sliku toga Silbersteina, stoga što je on 1891. povoljno – tj. prilično povoljno – pisao u Pester Lloyd o *Gordani Laze Kostića* /koju je čitao u rukopisnom nemačkom prevodu/. Možete li mi nabaviti bolju, tj. veću, jasniju, za kliširanje pogodniju fotografiju ovoga Silbersteina? Nadam se da to nije tako teško; verovatno se njegov ovakav snimak nalazi na čelu njegove knjige. Ako ikako možete da mi nabavite ovaj snimak, molim Vas da mi ga pošaljete; dabogme, nemojte odugovlačiti, ako ne morate.

Unapred zahvaljujući na ljubaznosti, ostajem s pozdravima

Младен Лесковца

* * *

У оквиру преписке Младена Лесковца и Стојана Вујичића има неколико писама, тј. одговора од три установе где се Стојан интересовао за архивски материјал те више школе – као и писмо једног бившег професора већ из новог периода поменуте педагошке школе, коме се Стојан обратио у вези са документацијом ове некадашње институције. По одговору сазнајемо, да је архив, заправо стара, тј. настарија изворна документација страдала 1956. године за време оружаних борби током мађарске револуције, тако да није остао чак ни годишњак као доказ када је Исидора Секулић студирала у Будимпешти. О свему томе је Стојан Вујичић, вероватно, писмено обавестио Младена Лесковца. Та писма се налазе у Лесковчевој преписци.